

Wodnik *Rallus aquaticus*

Status. Nielicznie lęgowy - 1395 par w okresie 2005-2020. Rzadko spotykany w czasie wędrówki wiosennej i jesiennej. Zimujący regularnie w latach 2008-2020.

Środowisko. Na stawach rybnych wykryto 625 par; torfiankach – 410 par oraz starorzeczach - 360 par. Wodnik na miejsce gniazdowania preferował wysokie szuwary (trzciniowiska i pałkowiska) na zbiornikach wodnych oraz zalane turzycowiska z zaroślami wierzbowymi, zalane łożowiska, a także skraje olsów.

Pod Modlinem najmniejszy, zasiedlony w okresie lęgowym zbiornik wodny miał powierzchnię 0,45 ha (Węgrzynowicz 2017).

Zimujące ptaki obserwowano na oparzeliskach rzek, niezamarzających zbiornikach i osadnikach ścieków oraz rowach melioracyjnych.

Wodnik *Rallus aquaticus* (fot. S. Bodak)

Zmiany liczebności. Taczanowski (1882) uważał wodnika za gatunek pospolity w odpowiadających środowiskach.

Po zastosowaniu stymulacji z wykorzystaniem magnetofonu na przełomie lat 1980-1990. wykazano znaczne koncentracje par lęgowych na wielu stanowiskach i z tych metodycznych powodów liczebność wodnika pozornie „rosła” do końca lat 1990. Jednak ponowne inwentaryzacje, również z zastosowaniem stymulacji, wykonane po roku 2010 wykazały

znaczący spadek liczebności tego gatunku na większości jego stanowisk. Na stawach rybnych środkowej części Niziny Południowopodlaskiej pomiędzy okresem 1987-1990 a 2010-2013 nastąpił spadek liczebności wodnika z 136 par do 41 par (Dombrowski i in. 2013). Na stawach w Siedlcach w roku 1990 oraz 2000 wykazano po 49 par, ale w roku 2011 – 15 par (Dombrowski i in. 1993, Dombrowski i in. 2012). Na stawach w Kotuniu w roku 1988 występowało 17 par, a w roku 2012 nie wykazano tego gatunku (R. Kuczborski, P. Stolarz), jakkolwiek w ciągu 10 lat nastąpiła odbudowa tej populacji do 12 par w roku 2022 (Dombrowski 2022). Również znaczne wahania liczebności zarejestrowano na stawach w Kołodzianku: w roku 1990 - 6 par, w 2000 – 9 par; w 2001 – 7 par i brak w roku 2012 (Soćko i Mitrus 2003, A. Dombrowski). Na czterech dużych kompleksach stawów pradoliny Bzury (Borów, Walewice, Psary, Rydwan-Okręt) w roku 1982 wykazano łącznie 44 pary, ale w roku 1990 o połowę mniej, bo 21 par (Janiszewski i in. 2014, Wieczorek 2004). Przeciwną sytuację wykazano tylko na stawach w Kośminie/Lesznawoli, gdzie w roku 1988 gniazdowała tylko jedna para (S. Chmielewski), a w roku 2016 – 19 par, co przypuszczalnie wynikało ze znacznego wzrostu areału roślinności szuwarowej (Koliński 2007).

Również w dolinach rzek wykazano tendencje spadkowe. W dolinie Bzury do czasu melioracji w połowie lat 1980. był liczny i rozpowszechniony, zwłaszcza w rejonie Kter, Rybitw i Siemienic, jednak w latach 1992-1993, stymulacja magnetofonowa pozwoliła na wykrycie zaledwie 9 stanowisk między Pęcławicami a Seligami (Chmielewski i in. 2005), a w latach 2006-2008 okazał się gatunkiem rzadkim lub wręcz niewystępującym i wykryty tylko pod Kterami i Wolą Kałkową (Janiszewski i in. 2014). W dolinie Bugu liczebność zmieniała się pomiędzy rokiem 1990 (70-90 par); 1999 (59 p.) a 2015 (68-113 p.; Chmielewski i in. 2004, Dombrowski i in. 2013, Kasprzykowski i in. 2015).

Przyczyny zmian liczebności. Na spadek liczebności wodnika znaczny wpływ miała długotrwała susza, zwłaszcza w okresie 2015-2018 na wielu stawach, torfiakach i starorzeczach poziom wód był tak niski, że ptaki nie zajmowały wielu stanowisk. W roku 2014 na małych zbiornikach wodnych pod Modlinem wykazano łącznie 57-63 pary wodnika, podczas gdy w znacznie suchszym sezonie 2016 jego liczebność była ponad dwukrotnie niższa, wynosząc 25-27 par (Węgrzynowicz 2017). Ponadto negatywny wpływ na populację wodnika może mieć drapieżnictwo, głównie ze strony norki amerykańskiej, wydry lub dzika, Również negatywny wpływ mają zabiegi na stawach rybnych prowadzone w okresie lęgowym wodnika, szczególnie usuwanie roślinności szuwarowej oraz osuszanie stawów.

Eutrofizacja zbiorników wodnych prowadząca do rozwoju szuwaru z trzciniowisk przyczynia się do tworzenia środowisk lęgowych wodnika, a głównym negatywnym czynnikiem powodującym utratę siedlisk w bardzo szerokiej skali przestrzennej są rosnące temperatury i malejące opady spowodowane zmianami klimatu (Keller i in.2020).

Rozmieszczenie i liczebność. *MAPA SIE ROBI :)*

W pierwszym okresie prowadzenia stymulacji w latach 1990-2005 wykryto znaczne liczebności na wielu stanowiskach we wszystkich makroregionach:

Nizina Północnomazowiecka: 297 par, w tym koncentracja lęgowa na Bagnie Pólka-Raciąż (Żychowo) – 43; na starorzeczach Narwi – 45; na torfiakach w dolinie Mławki – 31 par, a na Bagnie Pulwy – 9 par.

Nizina Środkomazowiecka: 479 par, w tym najwięcej w starorzeczach Wisły – 100 par i Bugu – 74 pary. Ponadto na torfiakach doliny Słudwi i Przysowy – 32 pary oraz Bzury-24 pary i w Puszczy Kampinoskiej – 23 pary. Na starorzeczach Narwi wykryto 15 par. Na stawach najwięcej par występowało Okręcie i Rydwanie – 20 par oraz w Kośminie/Lesznowoli - 19 par i w Zawiesiuchach – 14 par.

Wzniesienia Południomazowieckie: 241 par, w tym na Zbiorniku Domaniów – 50 par (Chmielewski i Łukaszewicz 2012), na starorzeczach Pilicy – 18 par, a na stawach największą populację wykryto w Grzegorzewicach – 16 par.

Nizina Południowopodlaska: 378 par, w tym najwięcej na stawach w Siedlcach – 49 par i Woźnikach – 25 par oraz w Kotuniu – 17 par. Na starorzeczach Bugu wykazano łącznie 33 pary.

Zagęszczenie. W płacie trzciniowiska o powierzchni 9,4 ha na Zakolu Wawerskim w Warszawie w latach 1994 i 1995 wykazano 8,5 oraz 10,6 par/10 ha (Rowiński 1997). Z kolei w roku 1975 w zalonym turzycowisku z kępami wierzb zagęszczenie wodnika wyniosło 2,4 oraz 2,5 pary/10 ha a w zalonym łożowisku – 6,5 pary/10 ha oraz w silnie zadrzewionym i częściowo zalonym zadrzewieniu lęgowym – 0,7 pary/10 ha (Kot 2017). Na rozległej powierzchni Łąk Mariewskich (130 ha) w Puszczy Kampinoskiej wykazano 0,5-0,7 par/10 ha (Cygan i in. 2003), a w łożowiskach porastających rowy melioracyjne w dolinie Liwca – 0,7 par/10 ha (Dombrowski i in. 2012). Pod Modlinem, zagęszczenia w poszczególnych środowiskach było następujące: śródleśne zabagnienia: 13 – 15 par/ 10 ha; torfianki: 9-10 p/ 10ha oraz dolina rzeki: 6-7p/ 10ha (na podstawie Węgrzynowicza 2017).

Wędrowniki. W okresie 1975-2020 na stanowiskach lęgowych ptaki pojawiały się pomiędzy 5 III a 4 IV. Pierwsze osobniki w dekadzie 2001-2010 zarejestrowano średnio (mediana) 29 III (9 III-4 IV), a w ostatniej dekadzie (2011-2020) – o 11 dni wcześniej, bo 18 III (5 – 29 III). Najwcześniejsze pojawy były następujące: 5 III 2016 – 1 os. na stawach Gutocha na Kurpiach (K. Antczak); 6 III 2015 – na stawach w Jaktorowie (D. i J. Gawrońscy) i 9 III 2008 w na starorzeczu Narwi w Modlinie (R. Kraska). Ze względu na skryty tryb życia oraz przebywanie prawie wyłącznie w środowiskach odpowiadających odbywaniu lęgów, niezwykle trudno było odróżnić ptaki wędrowne od stacjonarnych, lęgowych. Jednak w miejscach, w których z pewnością wodniki nie mogły gniazdować (łąki, rozlewiska na polach, zbiorniki bez szuwaru itp.) koczujące ptaki spotykano od połowy VIII, a częstość takich stwierdzeń wzrastała we IX. Ponadto, począwszy od końca VIII znajdowano martwe ptaki pod liniami elektroenergetycznymi. W czasie wędrowek wiosennych (III-V) oraz jesiennych (IX-XII) ptaki przelatywały również nad miastami, o czym świadczą ptaki rozbite o Pałac Kultury i Nauki w Warszawie (M. Krukowski i Ł. Rejt).

Wodnik *Rallus aquaticus* zimujący nad oparzeliskiem (fot. M. Długosiewicz).

Zimowanie. Sapalski (1852) uważał wodnika za gatunek zimujący w Guberni Radomskiej, a Taczanowski (1882) - za gatunek nielicznie zimujący w Królestwie Polskim. W lutym 1924 roku zastrzelono ptaka zimującego na oparzelisku Liwca koło Węgrowa (S. Rószkiewicz). W

okresie 1975-2020 zarejestrowano 96 przypadków (110 osobników) zimowania w okresie 10 XII – 20 II. Do roku 2007 wodniki zimowały nieregularnie, ale począwszy od roku 2008 zimowały corocznie, a najczęściej w roku w roku 2016 - 21 przypadków, w tym w styczniu aż 20 razy (24 os.) oraz w roku 2017 – 16 przypadków. Na ogół zimowały pojedyncze ptaki, a tylko trzykrotnie stwierdzono po 2 osobniki oraz trzykrotnie po 3 ptaki: 14 I 1995 w dolinie Iłżanki (R. Petniak); 17 I 1991 w Lipsku (A. Wesołowski) i 10 I 2016 w Konstancinie Jeziornej (K. Ślusarski i J. Kopik).

Streszczenie. Populacja lęgowa została oceniona na 1392 pary w okresie 1990-2005, co czyni ten gatunek nielicznie lęgowym. Nizina Północnomazowiecka: 297 par, Nizina Środkowomazowiecka: 477 par, Wzniesienia Południowomazowieckie: 240 par, w tym na Zbiorniku Domaniów – 50 par. Nizina Południowopodlaska: 378 par. Na stanowiskach lęgowych ptaki pojawiały się pomiędzy 5 III a 4 IV, średnio 21 III, a ostatnie ptaki w miejscach gniazdowania regularnie notowano do początku XII. W okresie 1975-2020 zarejestrowano 96 przypadków zimowania, z największą liczebnością w roku 2016: 24 os. w 20 miejscach.

Andrzej Dombrowski

Literatura

- Cygan P., Kowalski M., Olech B., Sierakowski K., Wasilewski A. 2003 Awifauna lęgowa. W: Kampinoski Park Narodowy, Tom. 1: 621-636.
- Dombrowski A., Stolarz P., Goławski A. 2013. Zmiany liczebności ptaków lęgowych na stawach rybnych środkowej części Niziny Południowopodlaskiej pomiędzy rokiem 1966 a 2013. Kulon 18: 57-68.
- Dombrowski A., Goławski A., Kasprzykowski Z., Dmoch A., Twardowski M., Szczepankiewicz E., Cieśluk P., Miciałkiewicz R., Zawadzki J., Smoleński T., Mróz E., Sikora M., Trębicki Ł., Omelaniuk M., Kurowski M., Mortka K., Sidelnik M., Waclawik P. 2014. Zmiany liczebności wybranych lęgowych gatunków ptaków w tarasie zalewowym doliny dolnego Bugu w okresie 1984-2014. Kulon, 19: 1-20.
- Janiszewski T., Podlaszczuk P., Wojciechowski Z. 2014. Ptaki lęgowe OSO Pradolina Warszawsko-Berlińska PLB 10001.
- Keller V., Herrando S., Vorisek P. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council&LynxEdicions, Barcelona.

Koliński A. 2007. Awifauna stawów rybnych w Kośminie. Praca inż., SGGW-AR, Warszawa.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, Tom I, Kraków.

Węgrzynowicz A. 2017. Awifauna wodno-błotna w krajobrazie rolniczym Niziny Północnomazowieckiej. Ornis Polonica 58: 61-72.